

PÁNSZLÁVIZMUS.

Irta : Lysis.

A nagyszláv kérdés megint napirenden van. Az orosz összeomlás után kissé háttérbeszorult a döntő politikai erők sorából. Rövid időre és csak látszólag, ma ennek a látszatnak is vége. A bolsevizmus spanyolfalai sem tudják többé eltakarni örökösen támadásra felkészült alakját. A szovjetek állásfoglalása Besszarábia kérdésében újra fölhívta rá a figyelmet. Az olasz publicisztika állandó napirenden tartja, Angliában foglalkoznak vele s a magyar és román sajtóban is észrevehetőek néha az ébredező nyugtalanság jelei.

És ez az a nyugtalanság nem mesterkéltnél dolog. Régi korlátok feldöntése és új keretek gyökérverése közötti időben tudatalatti érzések és hajlandóságok rendszeren spontán erővel törnek felszínre. Keleteurópa kizárólagos uralásának a szláv tudat alatt őrzött régi igénylője, a pánszlávizmus is újult erővel jelentkezik a háborus összeomlások, győzelmek, szociális forrongások és gazdasági válságok nyers egymásmellettisége közé. A nagyszláv megváltás reménye s az a kiirthatatlan bizalom, hogy ez Moszkvából fog eljönni, a politikai ambícióik visszafajtása pillanataiban is állandóan élt a szláv tömegekben. Soha el nem homályosult a szláv vezetők lelkében Racky horvát tudós hívő meggyőződése, hogy „az orosz államférfiak sok hibát követtek el, s még sokat fognak elkövetni, de ez a nagy nép mindent helyrehoz. A legsúlyosabb tévedések és hibák is elenyésznek ebben a végtelenségben“.

Ennek a mindent elnyelő szláv „végtelenség“-nek problémája az, mely előtt a hozzá nem vágódók, sem román, sem magyar oldalról szemet nem húnyhatnak. Mert e nagy nemzetközi vonatkozásban a magyar nép jövőjének kérdése távolról sem ellenfele a román népének, sőt a mai cháotikus erők természetes elhelyezkedése után, valószínűleg sorstársa annak elkerülhetetlen szükségszerűséggel. A körülmények meg nem változtatható ereje utalhatja e kérdésben a két népet a sorsközösség egységes védelmi frontjára.

Hogy az eshetőségek és véletlenek jövő láncában ez a közös veszély volna az egyedül biztosan elkövetkező dolog, azt természetesen nem állítjuk. Az események menete gaz-

dagabb szövésű, a mindenféle elágazó motivumok előre meg-látása emberileg lehetetlenebb, semhogy ezt tehetnők. De minden józan politikának kötelessége, hogy az újra elhelyez-kező történelmi erők valószínű irányával hidegen és elfogulat-lanul szembenézzen s azt számításba véve döntsön jövő magatartása fölött.

*

A tizenkilencedik században, Pitt és Talleyrand diplo-máciájától kezdve a század végéig, a nyugati nagy államok nemzetközi politikájának állandó axiómája volt, hogy Ausztria és Törökország fennmaradása európai szükségesség. E véle-ményünkben sem maradi konzervatívizmus, sem tudatos érzék-etlenség a nemzetiségi problémákkal szemben nem vezette őket. A magyarázatot a francia politikai irodalom legsúlyosabb egyéniségei, Albert Sorel-től A. Leroy Beaulieu-n és Charles Benoist-n át Gabriel Hanotaux-ig precíz fogalmazásban adja meg:

Ausztria és Törökország összeomlása az európai száraz-földet két nagy tömeg egyeduralmának szolgáltatja ki. A kon-tinens keleti felét ellenállhatatlanul uralni fogja az orosz-pán-szláv tömeg, Középeurópát a német-pángermánizmus, mely túlnyomó és pusztító erővel fekdühetik rá a nyugat és dél latin területeire.

A Habsburg monarchia vezetőinek exclusiv belehelyez-keése a porosz-német expánzió érdekszférájába ezt az állás-pontot a húszadik század elején mindinkább gyöngítette, de még a világháboru első felében is — Románia vezető körei ezt bizonyára tudják — az angol és francia diplomácia a Habsburg monarchia fenntartását megváltozott formában, de még szükségesnek látta. Csak a háború utolsó felének minden régi politikai elvet háttérbe szorító létküzdelmek s az orosz cárizmus összeomlása hozták meg a végleges változást a nyugati diplomácia állásfoglalásában. Azóta Romanovok birodalmának összeomlását követte a Habsburgok és a porosz Hohenzollernek birodalmáé. A nagy összeomlások chaotikus változásai közé szorult, egyedüli nem szláv és nem germán nép, a román és magyar számára változott, s ezáltal az a fenyegető probléma, melyet a régi francia publicistika olyan élesen látott meg? A két egységesen nagy tömeg, melynek ütköző felületei közé megváltozhatatlanul behelyezett minket a geográfia, fenyeget e továbbra is hatalmi ösztönének kirobba-násával? E kérdésre adott választól függetlenül a két nép jövő magatartását a politikai esztelenségnek valósággal ijesztő látványa volna.

Amíg a Habsburg monarchia életben, s az örökösödés kérdése nyitva volt, teljesen érthető, hogy Románia számára e consideratio-k alá voltak rendelve a román egység megvaló-sítása gondolatának. Az orosz birodalom maradandónak és

megdönthetetlennek látszott, kétségtelen politikai okosság irányította tehát az örökösödési akciót első sorban a betegeskedő Habsburg monarchia felé. De ma, a román nemzeti egység teljes megvalósulása után, ez a probléma klasszikus tisztaságában jelentkezhetik a román politika jövő lehetőségeinek kutatói előtt is. Mindkét nép jövő függetlenségének szinte biztos feláldozása nélkül, végtelenig nem lehet folytatni az ellentétek állandó kiélezésének politikáját. A geográfiai antagonizmust, mely egyikük nemzeti egységét csak másikuk rovására engedi megvalósítani, a geográfiát megváltoztatni nem lehet, de okos politikának, mely az élet inponderabilitását figyelmen kívül nem hagyja, mindig módjában áll az ellentétek élet eléggé letompítani, hogy a jövő barátságos lehetőségek elől az utat el ne zárja.

*

Moszkva és Berlin a felosztott Lengyelország romjain kezdtek félelmetes nagyságukra emelkedni. A közbenső területek felosztási tervei, le a Földközi-tengerig, a két politika egyensúlyi játékának azóta is állandó tárgyai maradtak. A végleges megegyezés akadályá mindig a most már színtérről letűnt Habsburg-monarchia volt. Ez az akadály nincs többé s aki a mai orosz és német gondolkozást ismeri, tudja, hogy bal- és jobboldali irányzatok egyaránt a moszkovitzmus és germánizmus akadály nélküli együtthaladásában látják a jövőt. Látszólagos akadályok és pillanatnyi politikai konstellációk a tartós együttműködésnek ezen a magától adódó irányán már sokat nem változtathatnak. Berlin politikai köreiből a tradicionális orosz szél fúj megint. A forradalmárok ideálja a mai Moszkva, a mérsékelt és jobboldali politikusok pedig visszaemlékeznek a hosszantartó porosz—orosz szövetségre és arra is, hogy a hatvanas és hetvenes évek porosz győzelmeit II. Sándor cár jóindulatú semlegessége tette lehetővé. Ezek a körök súlyos hibának látják, hogy a császárság külpolitikája nyugati akció-szabadságát nem vásárolta meg az orosz cárizmus keleteurópai terveinek elősegítésével.

Mert a német egység megvalósítása után Gorcsákov, Oroszország jóindulatú semlegességéért, prezentálja a számlát Bismarcknak s ebben szabad utat kíván a dél felé vezető orosz, szlávofil egység-politika számára. Hogy ez alatt mit érthetett, azt elmondja Eduard de Lavelaye egy a *Revue des Deux-Mondes*-ba írott tanulmányában, melyben a szlávofil gondolat egyik vezető egyéniségének, Tadejev tábornoknak könyvét teszi részletes kritika tárgyává:

„Amíg Ausztria nagy hatalom marad, Oroszország a keleti kérdést saját javára meg nem oldhatja. Az út, mely Szentpétervártól Konstantinápoly felé megy, szükségképpen Bécs felé vezet. Ausztria sohasem fogja tűrni, hogy Oroszország a Dunát hatalmába kerítse, hogy uralkodjék a Balkánon és földrajzi hely-

zeténél fogva mindannyiszor megakadályozhatja ebben Oroszországot, valahányszor csak akarja. Oroszország tehát el kell, hogy pusztítsa Ausztriát, ha célját el akarja érni. Az eszköz, mellyel ez elérhető: támadás a pánszlávizmus fegyverével.“ (Revue des Deux-Mondes. 1871, p. 379.)

A lengyel felosztás politikájának megismétléseképpen Bismarck előtt a Habsburg-monarchia felosztásának orosz proпозиciója áll a hetvenes években, s ez, mint a francia publicisztika már akkor tisztán látta, Európa felosztásának tervét jelentette a két hatalom között. Ha Bismarck a proпозиciót elfogadja, a két hatalom koncentrikus nyomása, a pánszlávizmus és pán-germánizmus mozgósítása, s a francia ellensúly időleges legyengülése miatt az osztrák-magyar monarchia helyzete már akkor végzetesen veszélyessé válik. Az osztozkodás a németeket és szlávokat nagyjában faji egységeikhez kapcsolta volna, a magyar nép nagy részének elhelyezése utólag vitásnak látszik, de Erdély Romániával, hogy a konstantinápolyi út biztonsága védve legyen kétségtelenül orosz kezekbe került volna.

Gorcsákov sürgető kérdéseire Bismarck végre is határozott választ kell hogy adjon. Hosszas gondolkodás és sok álmatlan éjszaka után, főleg német belpolitikai okok miatt, az Osztrák-Magyar monarchia konzerválását, s így az orosz szövetséggel szemben a későbbi hármasszövetség politikáját választja. E választásról, anélkül, hogy paradoxonok olcsó eredetiségét keresnők, elmondhatjuk, hogy ha egyidőre a magyarság hatalmi állását a monarchián belül emelte is, ugyanakkor megvédte Romániát is attól, hogy egészében az akkori Bessarábia sorsára jusson. Az oroszbarát I. Vilmos császár és a befolyásos ruszofil körök előtt, kiknek utódai ma is e, szerintük elhibázott, választásnak tudják be a német birodalom jelen katasztrófáját, Bismarcknak csak nehéz küzdelmek árán sikerült politikáját érvényre juttatni.

*

De tartós megoldást — az események bizonyítják — a Habsburg monarchia konzerválása mégsem jelenthetett. Kossuth, ki az osztrák-magyar monarchia épületét mindig lehetetlen politikai alkotásnak tartotta, egy ma újra felbukkanó, mert az események fényénél providenciálisnak látszó tervet dolgozott ki a Habsburg monarchia helyettesítésére. Ő tisztán látta, hogy a nagy többségben kifelé gravitáló néptöredékekből nem lehet olyan hatalmat alkotni, mely a pangermánizmus és panszlávizmus fegyvereivel küzdő két szomszéd birodalom közt függetlenül megállhasson; félt, hogy a Habsburg monarchia általa előrelátott összeomlása a magyar nép jövőjét is romjai alá temeti, s mint egyedüli megoldást a Duna mentén élő kisebb népek egymás szabadságát kölcsönösen biztosító, liberális szeltemben megalakított confederatió-ját ajánlotta. Kezdetben csak

a magyar, román és szerb népre gondolt. Román vezető körök-
höz intézi 1859-ben a következő memorándumot:

„Ayons toujours devant les yeux la pensée que l’Autriche ne cessera pas de recourir aux moyens qu’ elle a toujours employés d’opposer les unes aux autres, les nations rivales pour les réduire en esclavage. Un principe de fraternité doit tous nous diriger. Notre but doit être la confédération des Etats danubiens, Hongrie, Serbie Moldo-Valachie“. (Mémoire au prince Couza, avec projet de convention, 1859.)

Később kiszélesíti terveit, s a Dunai-confederatióban látja, egyebek közt, a keleti kérdés megoldását is, mely így a Balkán népei, s nem az orosz pánszlávizmus javára történék. „Ha a keleti kérdés modern eszközökkel, a nemzetiségek szabadsága alapján oldodnék meg, a felszabadult magyarság, s a szintén felszabadult szláv és román szomszéd népek között egy védelmi szövetség helyén való volna. Ezt a szövetséget természetesen, mint függetlenségünk garanciáját képzelem el, s mint az egyedüli gyakorlati megoldását annak, hogy a mellettünk élő szláv népek ne alakítsanak közöttünk egy pánszláv gyűrűt... *Qui veut être libre ne peut vouloir être russe*, aki szabad akar lenni, nem akarhat oroszszá válni!“

Kossuth élete végéig inkább száműzetésben maradt mint-hogy a Habsburg monarchiával szemben elfoglalt álláspontját feladja. Ma, midőn Európa Bismarck által szabott kereteinek felbomlása teljességében igazolja kritikáját, a megoldásra kidolgozott terveinek erősen a realitásban gyökerező vonalaira is új fény esik.

Magyarországon, az osztrák-magyar kiegyezés pillanatnyi sikereinek hatása alatt, a szakadás Kossuth eszméitől egyidőre teljessé vált. Csak a nevet tisztelték tovább, de eszméi helyét az Európaszerte divatos, aprópénzre váltott bismarckizmus foglalta el. Ma mér kétségtelen, hogy ez helyrehozhatatlanul súlyos következményekkel járt a magyar népre, hogy a Habsburg monarchiában töltött utolsó emberöltő nagy gazdasági és kulturális föllendülése sem jöhet számba a Kossuth által olyan biztonsággal előrelátott katasztrofális politikai következményekkel szemben.

*

A dunai népek egybefogásának gondolata pedig, különösen közös védelmi frontjuk az Európa-felé törő moszkovitzmussal szemben rövidesen aktuálissá válhatik megint. Napoleon mondotta, hogy „Európa kicsi, igazi világhatalom csak Ázsiában lehetséges“. Oroszország elsősorban és gyökeresen ázsiai hatalom, mérhetetlen hatalmi lehetősége Ázsiában rettetéses súllyal nehezedik európai szomszédaira. Állandó offenzívájában a pánszláv és pángermán ethnográfiai hazafiság monstrozusan hatalmas malomkövei közé került román és

magyar nép állanak útjában. Egy akció szabadságát visszanyerő Oroszország mellett, melynek aránytalanul nagy súlyát a régi egyensúlyi korlátok sem feszélyezték többé, a Konstantinápoly és a moszkovita óriás birodalom közé ékelt Románia is csak előrelátó politikával kerülheti el a veszélyt, hogy „egy nagy gályához kötött csónak szerepére legyen kárhozthatva“, melyen az irányítás szabadságáról többé szó sem lehet. Mert Moszkva, bármilyen irányzat, bolsevista vagy reakcionárius kerüljön fölszínre, hatalmának természete szerint, szláv egységesítő politikát űz. Az önálló egyéniséget és jövőt maga előtt látó Jugoszlávia kinőhet a szláv egységesítés veszélyei alól, de annál biztosabb prédái lesznek a Konstantinápoly felé vezető út többi szlávjai e politika minden, manőverének. Moszkva jövő politikája amúgyis Európa és Ázsia elégtelenségeire lesz építve, s a Balkán elégtelen szlávjai már régi gyakorlatból ismerik az utat az északi protektor kegyei felé.

Semmiféle válság tartósan meg nem törheti a tengernyi orosz tömeg helyzeti energiáját, sem azt a bizalmat, melyet a panszlavizmusnak kisebb szláv államokban élő hivei az orosz birodalom jövője iránt táplálnak. A slavofil ideált, mely közel eljövendőnek látja az időt, mikor „a kis szláv folyamok mind beletorkolnak majd az orosz tengerbe“ Moszkva soha föl nem adta. Az orosz „történelmi missio“ sem vált ezáltal kevésbé nyugtalanítóvá Oroszország szomszédaira, hogy a pánszlávizmus helyett egyelőre a pánbolsevizmust írja zászlajára. A moszkovita szellem jobb vagy baloldali eltolódásai csak agresszív eszközeiben változtatják meg a pánszlávizmus állandó conceptioját. Bakunin, az orosz anarchia prófétája, az 1848-iki nagy szláv kongresszus után program-könyvet írt „Panslavisme démocratique“ címmel és Ausztria elpusztítását tüzi ki minden szláv mozgalom legégetőbb feladatául. Röviddel azután, a krimi háború idején, II. Sándor cár fenyegeti meg a „hálátlan“ Ausztriát, hogy a pánszláv mozgalom élére áll, s fölveszi az összes szlávok császárájának címét.

Az orosz szellemnek talán legkiválóbb képviselője, Dostojevsky pedig lelke egész melegével üdvözi Németországot, melynek segítségét reméli a nagyszláv ideál megvalósításához: „Bismarck éles tekintete fölismerte, hogy Németország legretentőbb ellensége a római katolicizmus... Tudja, hogy a két monstrumot“ — (a katolicizmust és a szocializmust) — „csak egy háborúval törheti le“ (Franciaország ellen). „Németország a mi örök szövetségünk... Talán eljön az idő, mikor egy fiatal és érintetlen erőnek, Oroszországnak segítségét kéri, mely a tizenkilencedik század romhalmaza között is megőrizte primitív erényeit“.

Németország és csak Németország fogja, szerinte, a szent Oroszországot kelet meghódításának missiojában segíteni. A keleti háborúk dicsőítésében ez a különben evangéliumi tisz-

taságú, szelid lélek, a Moltkék és Treitschkék háború lyrizmusáig ragadtatja magát. Nagy Péter cár végrendeletének realizálása: a szent Oroszország elhelyezkedése Konstantin városában, a szlávtestvérek megtérése Moszkva karja közé, a Fekete-tenger mint tiszta orosz tenger, élete végéig legfőbb ideáljai közé tartozik. S e politikai írásokhoz adott előszavában a jelen orosz irodalomnak egy olyan kiválósága, mint Mereskovszkij az orosz forradalom szellemi szülőapjának tekinti. Hogy konzervatív oldalon a nagyszláv eszme kizárólagosan uralja a szellemeket, azt mindenki tudja, aki orosz dolgokkal valaha foglalkozott. Akszákov, Komiákov, Danilevszkij, Számárin, később Taticsev, Bacsmákov, Vergun, Briancsáninov, Szávenkó, az orosz birodalmi publicisztika legkiválóbb és legismertebb nevei, mindannyian, amint Oroszországban a nagyszláv irányt nevezik, szlávofil szellemben nevelték az orosz közönség gondolkozását. Taticsev röviddel a háború előtt állapítja meg, „negyedszázados diplomáciai tapasztalat, archívumok átkutatása s az orosz politika vezetőegéniségeivel való személyes érintkezés után“ az orosz politika megváltozhatatlan és állandó céljául az orosz uralmat a Boszporus és a Dardanellák, s az orosz protektorátus megteremtését a Balkán népei fölött. A szovjet-diplomácia magatartása nem igen hagy kétséget a fölött, hogy az orosz expanzió állandó politikájának támadó hajlandóságai megszakítást azóta sem szenvedtek.

Az igazi politikus gondolkozásában benne kell, hogy éljenek a jövő problémái. Aki az újra életjelt adó nagyszláv erőt elhanyagolható mennyiségnek tekinti, súlyos csalódásra ébredhet. Román és magyar politika egyaránt a politikai adottságok első sorába kell, hogy helyezze az egész való erejében meglátott pánszláv eszme jelentőségét és ütőerejét.